

פרק שני

המשחק של שחור-ולבן

כשלמדנו לספור אחת שתיים שלוש, וכשלמדנו אלף בית גימל, לא סיפרו לנו על המשחק של שחור-ולבן. זה לא משחק יותר מסובר, אבל הוא נמצא בין הדברים שעליהם לא מדברים. ראשית, בואו נראה שכל חמשת החושים שלנו הם צורות שונות של אותו חוש בסיסי - איזשהו סוג של מגע. ראייה הינה מגע עדין מאד. העיניים נוגעות, או חשות, בגלי אור וכן הן מאפשרות לנו לבוא במגע עם דברים שמחוץ להישג ידנו. בצורה דומה, האוזניים נוגעות בגלי קול הנמצאים באוויר, והאף בחלקיקי אבקה וגז זעירים. אבל החושים בנויים מתבניות ושרשראות מסובכות, שבנויות מנאורונים בודדים שמסוגלים להיות באחד משני מצבים בלבד: דולק או כבוי. הנאורון הבודד מעביר למוח המרכזי אותות שהם **כן** או **לא** - וזה הכל. אבל, כפי שאנחנו יודעים מהמחשבים הפועלים בשיטה הבינארית, שבה קיימות רק הספרות אפס ואחת, ממרכיבים פשוטים אלה ניתן להרכיב תבניות סבוכות ומופלאים עד מאד.

במובן זה, מערכת העצבים הנאורונית שלנו, ומחשבים מבוססי 1/0 דומים לכל דבר אחר, כי העולם הפיזיקלי מורכב באופן בסיסי מוויברציות. בין אם אנחנו חושבים על הוויברציות הללו במונחי גלים או חלקיקים, או אולי גלקיקים, אף פעם לא נמצא שיא של גל ללא שפל, או חלקיק ללא מרווח, או חלל, בינו ובין האחרים. במילים אחרות, אין דבר כזה כמו חצי גל, או חלקיק כשלעצמו ללא חלל סביבו. כך גם אין דולק ללא כבוי, ואין למעלה בלי למטה.

למרות שקולות בתדירות גבוהה של ויברציות נשמעים לכאורה רציפים, כצליל טהור, למעשה לא כך הדבר. כל צליל הוא למעשה רצף של קול/דממה, אלא שהאוזן לא עוקבת אחרי הרצף באופן מודע, כשהחילופים מהירים מדי. אנו חשים בכך רק, למשל, בצלילים הנמוכים ביותר של העוגב. גם אור איננו אור טהור, אלא אור/חושך. האור פועם בגלים, בתנועה החיונית של מעלה/מטה, ובתנאים מסוימים ניתן לסנכרן בין מהירות ויברציות האור ובין עצמים נעים כך שיראו כאילו הם עומדים במנוחה. זו הסיבה, שאין להשתמש באור ניאון בתוך נגריה, כי תדירות האור עלולה להתאים בדיוק למהירות המשור, והמסור נראה אז כאילו הוא עומד.

בעוד העין והאוזן ממש חשים ומגיבים גם לחלק העולה וגם לחלק היורד של הוויברציות, המוח, כלומר תשומת ליבנו המודעת, שמה לב רק לחלק העולה. היא מתעלמת מן החושך, הדממה, ומן המרווח ה"כבוי". העקרון הכללי הוא שההכרה מתעלמת ממרווחים, אבל לא מסוגלת לחוש שום פעימת אנרגיה בלעדיהם. אם תניח את ירך על ברכה של נערה מושכת, ותשאיר אותה שם ללא תזוזה, היא עלולה להפסיק לחוש בה. אבל אם תמשיך לטפוח על הברך, היא תבין מייד שאתה שם ושאתה מעוניין. אבל היא חשה, ואתה מקווה שגם מעריכה, את המגע יותר מאשר את העזיבה. למרות זאת, בדיוק הדברים שאנחנו מאמינים שקיימים הם תמיד מהסוג של דלוק/כבוי. "כן"ים לבד ו"לא"ים לבד לא קיימים.

הרבה אנשים חושבים, שבהאזנה למוזיקה הם שומעים פשוט רצף של צלילים, לבדם או בצירופים הנקראים אקורדים. אם היה הדבר נכון, כפי שקורה במקרים יוצאי הדופן של מי שאין לו שום שמיעה מוזיקלית, הם לא היו שומעים שום מוזיקה, שום לחן, רק רצף של צלילים. שמיעת לחן היא שמיעת המרווחים בין הצלילים, למרות שיתכן שאינך מודע לכך, ולמרות שהמרווחים הללו אינם הפסקות של שקט, אלא "צעדים" באורך משתנה בין נקודות על הסולם המוזיקלי. צעדים או מרווחים אלה הם חללים שמיעתיים, להבדיל מחללי מקום בין גופים או חללי זמן בין מאורעות.

עדיין, הנוהג ההרגיל של ההכרה המודעת הוא להתעלם ממרווחים, בצורות שונות. מרבית האנשים חושבים למשל שחלל הוא "סתם כלום", אלא אם כן הוא מלא באוויר. הם מתפלאים לכן כשאמנים או אדריכלים מדברים על סוגים ותכונות של חלל, ועוד יותר כשאסטרונומים ופיזיקאים מדברים על חלל מעוקם, חלל מתפשט, חלל סופי והשפעת החלל על אור הכוכבים. בגלל הנוהג להתעלם ממרווחי-חלל, אנחנו לא רואים שכמו שקול הוא ויברציה של קול/דממה, כל היקום (כלומר, כל הקיום), הוא ויברציה של גוף/חלל. כי גופים וחללים הולכים יחד ללא הפרד כמו פנים וחוץ. חלל הוא **היחס** בין גופים, ובלעדיו לא יתכנו לא אנרגיה ולא תנועה.

אם ישנו גוף, רק כדור בודד אחד, ללא חלל סביבו, אין שום דרך שבעולם שנוכל לתפוס או להרגיש בו בתור כדור או כל צורה אחרת. אם לא היה שום דבר חוץ ממנו, לא **היה** לו חוץ. זה היה אולי אלוהים, אבל בטח שלא גוף! באותו אופן, גם אם היה רק חלל בלי כלום בתוכו, לא היה זה כלל חלל. כי אין חלל

אלא חלל בין דברים, בתוך דברים, או מחוץ לדברים. לכן חלל הוא היחס בין גופים.

האם נוכל להעלות על הדעת גוף בודד אחד, הכדור היחידי ביקום באמצע חלל ריק? יתכן, אך לכדור הזה לא תהיה שום אנרגיה, שום תנועה. ביחס **למה** היינו יכולים להגיד שהוא נע? אנחנו אומרים על דברים שהם נעים רק כשמשווים אותם לדברים אחרים, שהם נייחים באופן יחסי, כי תנועה היא למעשה תנועה/מנוחה. אז בואו ניקח שני כדורים, ונראה אם הם מתקרבים אחד לשני או מתרחקים. וודאי, כעת ישנה תנועה, אך מי מהשניים נע? הכדור ראשון, הכדור השני, או שניהם? אין שום דרך להכריע. כל התשובות נכונות ושגויות באותה מידה. בואו נכניס כדור שלישי. הכדור הראשון והשני נשארים באותו מרחק האחד מהשני, אך הכדור השלישי מתקרב אליהם או מתרחק. האמנם? אולי כדור אחד ושניים נעים יחד, אל שלוש או ממנו, או אולי אחד ושניים מתקרבים לשלוש כששלוש מתקרב אליהם, כך שכולם בתנועה? איך נכריע בשאלה? תשובה אפשרית אחת היא שכיוון שאחד ושניים נשארים יחד, הם מהווים קבוצה וגם מהווים רוב. כוח ההצבעה שלהם יכריע לכן מי נע ומי לא. אבל אם שלוש לא יכול לנצח אותם הוא יכול להצטרף אליהם, ואם כל השלושה יישארו באותו מרחק אחד מהשני, הקבוצה כגוף אחד לא תוכל לנוע. אף אחד לא יוכל אפילו לומר לשני האחרים "למה אתה נדבק אלי" כי לקבוצה כקבוצה לא תהיה כל נקודת התייחסות, לדעת אם היא נעה או לא.

שימו לב שבשעה ששני כדורים הנמצאים לבדם יכולים לנוע רק בקו ישר, שלושה יכולים לנוע על פני מישור, אך לא בשלושה ממדים. ברגע שנוסיף כדור רביעי, נקבל את הממד השלישי, ממד העומק, וכעת נראה שהכדור הרביעי יכול לעמוד בנפרד מהשלושה, להתבונן בהתנהגותם מנקודת מבט אובייקטיבית, ולהיות שופט. אבל, כשהוספנו את הרביעי, מי מהם הוא הרביעי? כל אחד מהם יכול להיות בממד השלישי ביחס לשלושת האחרים. אפשר לקרוא לזה "שיעור ראשון בתורת היחסות". העיקרון נשאר דומה, ולא חשוב כמה כדורים נוספים, ולכן הוא נכון לגבי כל גורמי השמיים ביקום הזה ולגבי כל הצופים בתנועתם, יהיה מיקומם אשר יהיה. ניתן לראות כל גלקסיה, כל כוכב, וכל צופה כאילו היו נקודת התייחסות המרכזית, כך שכל דבר הוא מרכזי ביחס לכל דבר אחר!

שימו לב שבכל הדיון הזה התעלמנו מאפשרות אחת. נניח שהכדורים לא נעים כלל, אבל החלל שביניהם נע. בסופו של דבר, אנחנו מדברים על מרחק (כלומר חלל), שגדל או קטן כאילו היה משהו, דבר שיכול לעשות משהו. זו

הבעיה עם היקום המתרחב. האם הגלקסיות האחרות מתרחקות משלנו, או שלנו מהן, או כולן מכולן? האסטרונומים מנסים ליישב את הקושיה באומרם שהחלל עצמו מתרחב. אבל, שוב, מי המחליט? מה זו, הגלקסיות או החלל? העובדה ששום הכרעה לא יכולה להתקבל היא בעצמה הרמז לתשובה: לא רק **שגם** הגלקסיות **וגם** החלל מתפשטים (כאילו היו שני גורמים נפרדים), אלא משהו שעלינו לכנות בצורה שלומיאלית בשם גלקסיות/חלל, או גוף/חלל, הוא המתפשט.

הבעיה צצה ועולה, כי הצבנו את השאלה בצורה שגויה. הנחנו שגופים הם דבר אחד וחלל הוא דבר לגמרי אחר, או שחלל הוא סתם כלום. ואז ראינו שחלל הוא לא סתם כלום, כי הגופים לא יכלו להתקיים בלעדיו. אבל הטעות ההתחלתית הייתה לחשוב על הגופים ועל החלל כעל שני דברים נפרדים, במקום כשני היבטים של אותו דבר. הנקודה היא שהם שונים אך בלתי נפרדים, כמו הצד הקדמי והצד האחורי של חתול. הפרד ביניהם, והחתול מת. קח מן הגל את השיא, ואין לך שפל.

פתרון דומה מתאים לבעיה עתיקת היומין של סיבה ותוצאה. אנחנו מאמינים שלכל דבר ולכל מאורע חייבת להיות סיבה, כלומר, דבר(ים) או מאורע(ות) **אחרים**, והמאורע עצמו יהיה בבוא העת סיבה לתוצאות אחרות. אז איך מובילה הסיבה לתוצאה? ועוד יותר מסובך, אם כל מה שאני חושב או עושה הוא אוסף של תוצאות, לכולן חייבות להיות סיבות הנמשכות אחורה לעבר אין סופי. אם כך, אינני יכול למנוע מה שאני עושה. אני פשוט בובה המונעת של ידי חוטים, שנמשכים לעבר לימים קדומים, הרחק מעבר לטווח ראייתי.

ושוב, זו בעיה הנובעת מהצבת השאלה הלא נכונה. הנה מישהו שלא ראה חתול מימיו. הוא מתבונן דרך סדק צר בגדר, ומצד שני של הגדר, מתהלך לו חתול. הוא רואה ראשית את הראש, אחר כך גוף פרוותי שצורתו פחות מוגדרת, ואחר כך זנב. יוצא מן הכלל! החתול מסתובב לאחור ופוסע חזרה, ושוב הוא רואה ראש, ומעט אחר כך את הזנב. הרצף מתחיל להיראות כמו משהו סדיר ואמין. אך שוב, החתול מסתובב, ושוב הוא חוזה ברצף הרגיל: קודם ראש, אחר כך זנב. מכאן הוא מסיק שהאירוע **ראש** הוא הסיבה הקבועה וההכרחית לאירוע **זנב**, שאיננו אלא תוצאתו של הראש. הברבור האבסורדי והמבלבל הזה נובע מחוסר היכולת לראות שהראש והזנב הולכים ביחד: הם כולם חתול אחד.

החתול לא נולד בתור ראש אשר, כמה זמן מאוחר יותר, גרם לזנב. הוא נולד כולו כיחידה אחת, חתול ראש-זנב. הצרה של הצופה שלנו הייתה שהוא התבונן בו דרך סדק צר, ולא יכול היה לראות את כל החתול בבת אחת.

הסדק הצר בגדר דומה מאד לדרך שבה אנחנו מתבוננים בחיים תוך שימוש בתשומת לב ממוקדת. כשאנחנו שמים לב למשהו, אנחנו מתעלמים מכל היתר. תשומת לב היא תפיסה מצומצמת. זו התבוננות בחיים חתיכה אחר חתיכה, תוך שימוש בזיכרון כדי לחרוז את החתיכות יחדיו - כמו בדיקה של חדר חשוך באמצעות פנס עם אלומת אור צרה מאוד. לתפיסה מצומצמת כזו יש יתרון של חדות ובהירות, אך היא מתמקדת באזור אחד של העולם אחרי השני, ובתווך נופ אחד אחר השני. במקום שאין תווי נופ, אלא רק חלל או משטח אחד, היא איכשהו משתעממת, ותרה סביב אחרי תווי נופ נוספים. תשומת לב דומה לכן למנגנון סריקה של מכ"ם או טלוויזיה, וחוקרים מצאו באמת הוכחות שבמוח מתרחשת פעילות דומה.

אבל, מי שמשמש בתהליך הסריקה, תהליך שבודק את העולם חתיכה אחר חתיכה, משתכנע במהרה שהעולם איננו אלא אוסף של חתיכות, והוא קורא להן דברים או אירועים נפרדים. אומרים שניתן לחשוב רק על דבר אחד בו זמנית. האמת היא, שבהתבוננות בעולם חתיכה אחר חתיכה אנחנו משכנעים את עצמנו שהוא בנוי מדברים נפרדים, וכך אנו מסתבכים בשאלה כיצד הדברים הללו קשורים ואיך הם גורמים אחד לשני. הבעיה לא הייתה מתעוררת, אילו היינו שמים לב שרק דרך התבוננותנו בעולם היא שקוצצת אותו לחתיכות, דברים, מאורעות, סיבות ותוצאות נפרדות. בגללה אנחנו לא רואים שכל העולם הוא חתיכה אחת כמו החתול ראש/זנב.

לתשומת לב אנחנו קוראים גם **הבחנה**. להבחין פירושו לבחור, להתייחס לכמה מהדברים שנתפסים, לכמה מהתווים שבעולם, כראויים ליתר תשומת לב, יותר משמעותיים מאחרים. לאלה אנחנו מקדישים תשומת לב ומהיתר אנחנו מתעלמים - ולכן תשומת לב מודעת היא בו זמנית גם התעלמות, עצימת עיניים - למרות שהיא מעניקה לנו תמונה ברורה וחיה של הדברים אליהם בחרנו לשים לב. פיזית, אנחנו רואים, שומעים, מריחים, טועמים וממששים אינספור פרטים אליהם מעולם לא שמנו לב. אתה יכול לנהוג ארבעים קילומטר ולדבר כל הזמן עם חבר. שמת לב לשיחה ורק אותה אתה זוכר, אבל איכשהו הגבת גם לדרך, למכוניות אחרות, לרמזורים, והשד יודע מה עוד, בלי שממש שמת אליהם לב, או מיקדת עליהם את הפנס המנטלי שלך. אתה יכול גם לשוחח עם מישהו

במסיבה בלי שתזכור איזה בגדים הוא לבש, כי הם לא נראו ראויים לתשומת לבך או משמעותיים עבורך. ברור עם זאת שעניך ועצבך כן הגיבו לבגדים הללו. ראית, אבל לא ממש התבוננת.

כנראה שאנחנו שמים לב בתהליך כפול שבו הגורם הראשון הוא בחירה של הנושא המעניין או החשוב. הגורם השני, שפועל בו זמנית עם הראשון, הוא הצורך בסימון או תיוג של כל דבר שניתן לשים אליו לב. תיוג היא שיטת סימול - מילים, מספרים, סימנים, צורות פשוטות (למשל ריבועים או משולשים), תווים מוזיקליים, אותיות, סימניות (כמו בסינית), וסקאלות לחלוקה והבחנה בין צבעים וצלילים שונים. סמלים כאלה מאפשרים לנו למיין את חתיכות התפיסה שלנו. הסמלים הם התוויות על המגירות שלתוכן ממיין הזיכרון שלנו את החתיכות, אבל קשה ביותר להבחין בחתיכה כלשהי שאין עליה תווית. לאסקימוסים יש חמש מילים לסוגים שונים של שלג, כי הם חיים אתו והוא חשוב להם. אך בשפת האצטקים הייתה רק מילה אחת לשלג, גשם וברד.

מה קובע למה נבחר לשים לב? הדבר הראשון (בהסתייגות שמייד נראה), הוא: כל מה שנראה מועיל או מזיק להישרדותנו, לסטוס החברתי שלנו, ולביטחון האגו שלנו. הגורם השני, בתיאום סימולטני עם הראשון, הוא המבנה והלוגיקה של כל שיטות הסימול שלמדנו מאחרים, מחברתנו ומתרבותנו. קשה מאד להבחין בדבר שאין לו תיאור בשפות העומדות לרשותנו (שפה מילולית, מתמטית או מוזיקלית). אין בעברית או באנגלית מילה לסוג ההרגשה הנקרא ביפנית "יוגן", ונוכל להבין אותו רק אם נפתח את ליבנו לסיטואציות שבהן היפנים משתמשים במילה הזו.⁵

לעולם חייבים להיות אין סוף תווי נוף וממדים, אליהם מגיבים החושים שלנו ללא תשומת לב מודעת מצדנו, שלא לדבר על הוויברציות (כמו קרניים קוסמיות) אשר החושים שלנו אינם מכווננים כלל לאורך הגל שלהן. אילו תפסנו את כל הוויברציות בו זמנית, הייתה מתחוללת אצלנו מהומה רבתי, כמו בשעה שמישהו הולם בכל הקלידים על הפסנתר ביחד. אך ישנם שני גורמים שאנחנו מתעלמים מהם ואשר יכולים בהחלט להיכנס למודעותנו, וההתעלמות מהם היא המפרנס העיקרי של אשליית האגו ושל הכישלון לראות כי כל אחד מאתנו הוא אותו עצמי בתחפושת. הגורם הראשון הוא חוסר ההבנה שמה שנקרא

⁵ "להבחין בשמש השוקעת מאחורי גבעה עטורת פרחים, לשוטט כה וכה ביער עד ללא מחשבה על חזרה, לעמוד על החוף ולבהות בסירה הנעלמת מאחורי איים מרוחקים, להרהר במעוף אווירי הבר הנראים ונסתרים חליפות בין העננים" (סיאמי) כל אלה הם "יוגן", אך מה משותף לכולם?

ניגודים, כמו אור וחושך, קול ודממה, מוצק וחלל פנים וחץ, דולק וכבוי, מופיע ונעלם, סיבה ותוצאה, הנם קטבים או היבטים של אותו דבר. אבל אין לנו שום מילה לתיאור העובדה הזו, חץ ממונחים מעורפלים כמו קיום, ישות, אלוהים, או "הבסיס המוחלט של הקיום". ברוב המקרים אלה נשארים רעיונות מעורפלים בלי שיהפכו להרגשות או חוויות חיות.

הגורם השני שקשור אליו מאד, הוא שאנחנו שקועים כל כך בתשומת לב מודעת, משוכנעים כל כך שסוג תפיסה צר זה הוא לא רק הדרך האמיתית לראות את העולם אלא גם ההרגשה הבסיסית של עצמנו כיציר מודע, עד כי אנחנו מהופנטים לחלוטין על ידי ראיית העולם המקוטעת שלו. אנחנו באמת מרגישים שהעולם הוא אוסף של דברים נפרדים שאיכשהו נאספו יחד, או יותר נכון נפרדו, ושכל אחד מאתנו הוא אחד מהדברים הללו. אנחנו רואים אותם כל אחד לבדו - נולד לבד, מת לבד - אולי כחתיכות או קטעים של כלל עולמי, או חלקי חילוף של מכונה גדולה. נדיר הוא המקרה בו אנחנו רואים איך כל מה שנקרא דברים או אירועים "הולך ביחד", כמו הראש והזנב של החתול, או הצלילים ושינויי הגוון - עליות וירידות, הפסקות והתחלות - של קול בודד המתרונן ומזמר לו.

במילים אחרות, אנחנו לא משחקים במשחק של שחור-ולבן, המשחק העולמי של למעלה/למטה, דולק/כבוי, גוף/חלל, ופרט/כלל. במקום זאת, אנחנו משחקים במשחק של שחור-נגד-לבן, או במרבית במקרים, לבן-נגד-שחור. הנה, במיוחד כשקצב הוויברציות איטי כמו במקרה של יום ולילה או חיים ומוות, אנחנו נאלצים להיות מודעים לצד השחור או השלילי של העולם. ואז, בלי שנראה את הקשר הבלתי נפרד בין הקוטב החיובי והשלילי של המחזור, אנחנו פוחדים שהשחור עלול לנצח את המשחק. אך המשחק של "לבן חייב לנצח" מפסיק להיות משחק. זהו מאבק - מאבק שנגוע בהרגשה של תסכול כרוני, כי מה שאנחנו עושים הוא לא פחות מטורף מניסיון לשמור על ההרים ולהיפטר מן הגאיות.

הצורה העיקרית של המאבק הזה הוא החיים-לעומת-המוות, מה שנקרא מלחמת הקיום, שאמורה להיות המשימה העיקרית והרצינית של כל היצורים החיים. האשליה הזו ממשיכה בגלל ש(א) המאבק מצליח באופן זמני (אנחנו ממשיכים לחיות עד שאנחנו מפסיקים) ו(ב) כדי לחיות צריך מאמץ ותחכום, למרות שזה נכון גם במשחקים ולא רק בקרבות. עד כמה שידוע לנו, החיות לא חיות בחרדה מתמדת מפני מחלה ומוות כמונו, כי הן חיות בהווה. יחד עם זאת,

הן נלחמות כשהן רעבות או כשהן מותקפות. יש להישמר עם זאת משימוש בחיות כמודל להתנהגות "טבעית לגמרי". אם "טבעי" פירושו "טוב" או "נכון", אנשים עשויים להתעלות על חיות, אף על פי שלא תמיד הם עושים כך.

היצור האנושי, במיוחד בתרבות המערב, הופך את המוות למלך השדים. הדבר קשור לאמונה הנוצרית הרווחת שלאחר המוות יגיע יום הדין האחרון האיום והנורא, כשהחוטאים יושלכו לזוועות הזמניות של הכור המצרף או לייסורי הנצח של הגהנום. היום רווח יותר הפחד שהמוות ייקח אותנו לחידלון אין סופי - כאילו שזה יכול להיות מין התנסות שכזו, כמו להיות קבור חי לנצח. לא עוד ידיים, לא עוד אור שמש זמרת ציפורים, לא עוד אהבה וצחוק, לא עוד ים שמיים וכוכבים - רק חשכה לאין קץ.

אל תצעד מעדנות לתוך הלילה הטוב...

זעם, זעם נגד מות האור.

הדמיון לא יכול לתפוס "פשוט שום-דבר" ולכן עליו למלא את הריק בפנטזיות, כמו שידוע מניסויים בחסך חושי, כשאנשים נמצאים במצב של חוסר משקל בחדרים אטומים לקול ולאור. במלחמה הרצינית עד מוות שנקראת "לבן **חייב** לנצח", אם המוות נחשב לנצחון הסופי של השחור על הלבן, אזי הריק מתמלא בדמיונות מתועבים - אפילו הפנטזיה המקובלת עלינו כגן-עדן היא מהסוג המפחיד, כי הדימוי המקובל של אלוהים הוא של סב רציני ומפחיד, יושב על כס מלכותו בארמון עצום, אבל בארמון אתה יכול כמובן "לעלוז" בצורה מכובדת, אבל לא להשתולל משמחה.

הו מאושרים ומפוארים

ימי השבת האינסופיים של המבורכים.

מי רוצה להיות תקוע בארמון, לבוש בגלימה, ולשיר "הללויה" לנצח נצחים? ברור שהדימויים הם סמליים לגמרי, אבל כולנו יודעים כיצד מרגישים הילדים בשבת, עם ספר התפילות השחור עם אותיות הדפוס האיומות שלו. אנשים דתיים אינטליגנטיים נגמלים בהתבגרם מהדימויים הגרועים הללו, אך בימי הילדות הם חילכלו לתוך תת המודע והם ממשיכים לזהם את תחושותינו לגבי המוות.

ההרגשה האישית לגבי המוות עוברת התניה על ידי הגישה החברתית, וספק אם קיים אפילו רגש אחד הקשור למיתה שהוא טבעי ומולד. לדוגמא, נהוג היה לחשוב שלידה חייבת להיות כרוכה בכאבים, כעונש על חטאם של אדם וחווה או בגלל העונג הרב שכרוך בהתעברות. כי האל אמר לחווה ובנותיה "בעצב תלדי בנים". לכן, כשכולם האמינו שבעת לידה היתה חובתה של האישה לסבול, הנשים מילאו את חובתן, ורבות עדיין ממלאות. הופתענו מאד לכן לשמוע על נשים מחברות "פרימיטיביות" שיכולות פשוט לכרוע וללדת תוך כדי עבודה בשדה, לנשוך את חבל הטבור, לעטוף את התינוק ולהמשיך בדרכן. נשים אלו לא היו חסונות מהנשים שלנו, אלא שהייתה להן פשוט גישה שונה. גם הגניקולוגים שלנו גילו לאחורונה שניתן לשכנע פסיכולוגית יולדות רבות להגיע ללידה טבעית ונטולת כאבים. כאבי הצירים זכו לכינוי חדש - "לחצים", ולאם לעתיד ניתנים תרגילי הכנה להרגעת הלחצים ולשיתוף פעולה עימם. נאמר להן כי הלידה איננה מחלה. לבית החולים הולכים רק למקרה של תקלה, ורופאים מתקדמים אפילו מאפשרים למטופלות שלהם ללדת בבית.

מוות בטרם עת עלול להתרחש כתוצאה ממחלה, אבל - כמו לידה - מוות כשלעצמו איננו מחלה כלל. זהו הסיום הטבעי וההכרחי של חיי אדם - טבעי כעלים הנושרים בסתיו. (עלים נצחיים עשויים כידוע מפלסטיק, ויתכן שיגיע היום שבו מנתחים יצליחו להחליף את כל אברינו בחלקי פלסטיק, כך שתשיג חיי נצח על ידי הפיכה לדגם פלסטיק של עצמך). הרופאים צריכים לכן לחקור את האפשרות להתייחס למוות וייסוריו, כשם שהתייחסו ללידה ו"מכאוביה".

אחרי ככלות הכל, המוות הוא אירוע גדול. כל עוד איננו קרוב, אנחנו נצמדים לעצמנו ולחיינו בחרדה כרונית, גם אם הדבר חבוי בירכתי המוח. אך כשמגיע הרגע שההצמדות הופכת חסרת תועלת, הנסיבות הן אידיאליות להשתחרר לחלוטין. כשזה מתרחש, האדם משוחרר מכלא האגו שלו. במהלך העניינים השגרתיים זוהי הזדמנות פז להתעורר לתוך הידע שהעצמי שלך הוא ה"אני" הגדול שמשחק בלהיות היקום - הזדמנות לשמחה גדולה. אך לפי המנהג הרווח היום, הרופאים, האחיות, והקרובים מתאספים כשהם עוטים מסכה מחייכת, מבטיחים לחולה שהוא יחלים במהרה, ובעוד שבוע או בעוד חודש הוא ישוב הביתה או יצא לחופשה על חוף הים. גרוע מכך, לרופאים אין את התפקיד ולא את ההכשרה הדרושים על מנת לטפל במוות. הכומר הקתולי נמצא במצב טוב בהרבה: הוא יודע לרוב בדיוק מה לעשות, בלי גמגומים,

היסוסים ובירבורים. אבל הרופא אמור לדחות את המוות בכל מחיר – כולל חסכונות חייהם של המאושפז ובני ביתו.

אנדה קומרסאוי אמר פעם שהיה מעדיף למות עשר שנים מוקדם מדי מאשר עשר דקות מאוחר מדי – מאוחר מדי, חלוש ומסומם מדי מכדי לנצל את האפשרות להשתחרר. "אני תפילה" הוא היה אומר "שהמוות לא יבוא וייתפוס אותי גמור" – כלומר, לפני שארפה את אחיזתי מן החיים. זו הסיבה גם שגורדייף, אותו חכם-פוחז, כתב בספרו "הכל ושום דבר":

הדרך היחידה להצלת יצירי כדור הארץ תהיה להשתיל שוב לתוכם איבר חדש... עם תכונות כאלו שכל אחד מאותם אומללים יוכל במהלך קיומו לחוש ולהיות מודע כל הזמן לוודאות הבלתי נמנעת של מותו שלו, כמו גם של מותם של כל מי שהוא רואה או אליו הוא מודע.

רק תחושה כזו ומודעות כזו עשויים להשמיד את האגואיזם שהתגבש אצל האנשים.

בצורה שאנחנו מתייחסים כעת למוות, הדבר נשמע כמו מרשם בדוק לסיוטי לילה. אבל מודעות מתמדת למוות מראה את העולם כמשהו זורם ואוורירי, כמו מסכים דקיקים של עשן כחול מיתמר באוויר – באמת אין שום דבר לתפוס ואין מי שיתפוס אותו. זה מדכא רק כל עוד שורדת הדיעה שאולי יש דרך לתקן זאת, לדחות זאת ולו רק עוד פעם אחת, או התקווה שיש לך, או שאתה, איזה מין אגו-נפש שתשרוד לאחר מות הגוף. (אינני אומר שאין המשך אישי לאחר מות הגוף – אלא רק שהאמונה בכך מנציחה את השיעבוד שלנו).

זה לא אומר שאסור לנו לפחד מהמוות, כמו שלא אמרתי שאסור לנו להיות אנוכיים. דיכוי והדחיקת הפחד מהמוות רק מעצים אותו. העניין הוא רק לדעת, מעבר לכל צל של ספק, ש"אני" וכל יתר ה"דברים" שקיימים כרגע ייעלמו, עד שהדיעה הזו גורמת לך לשחרר אותם – לדעת את זה **עכשיו** בבטחון, כאילו הרגע נפלת מן הצוק בגרנד קניון. למעשה, כשנולדת נבעטת מסף התהום, ולא יעזור לך אם תתפוס את הסלעים שמתדרדרים יחד איתך. אם אתה פוחד מהמוות, תפחד. העניין הוא ללכת עם זה, לתת לזה להשתלט עליך - פחד, שדים, כאבים, חלופיות, התפרקות, הכל. ואז מגיעה ההפתעה שלא יכולת להאמין בה עד עכשיו: אתה לא מת כי אף פעם לא נולדת. פשוט שכחת מי אתה.

כל זה קורה הרבה יותר בקלות עם קצת עזרה מידידים. כשאנחנו ילדים, העצמי האחרים שלנו – משפחה, חברים ומורים, עושים ככל יכולתם לטפח את

אשליית הנפרדות שלנו – עוזרים לנו להיות בלוף אמיתי, וזאת המשמעות האמיתית של להיות "real person". המילה person באה מהמילה הלטינית persona, שהיתה במקור מסיכה עם מגביר קול באיזור הפה, אשר היתה בשימוש שחקני התיאטרון הפתוח ביוון ורומי העתיקות, המסיכה שדרכה (per) יצא הקול (sonus). עם בוא המוות אנחנו מסירים את האישיות, ה Persona, כמו שחקן המסיר את המסיכה והתלבשות בחדר ההלבשה מאחורי הקלעים. וממש כשם שחבריו מגיעים לאחורי הקלעים לברך אותו על ההופעה, כל ידידיו של אדם צריכים להתקבץ סביב ערש הדווי שלו לסייע לו להחלץ מתפקיד חייו, להריע בתשואות על ההופעה, ויותר מזה, לחגוג עם שמפניה או בטקס פולחני (לפי הטעם) את היקיצה הגדולה של המוות.

יש דרכים רבות נוספות שבהן משחק הלבן-נגד-השחור הופך למשחק "לבן חייב לנצח", וכמו במאבק הקיום, הן תלויות בהתעלמות, או בסינון מחוץ למודעות, של התלות ההדדית בין שני הצדדים. ברור מאליו שבאופן מוזר גם זה חלק מהמשחק של שחור-ולבן בעצמו, כי השיכחה או ההתעלמות מן התלות ההדדית היא חלק ה"התחבאות" במשחק המחבואים. מצד שני, משחק המחבואים הוא המשחק של שחור-נגד-לבן!

בתור דוגמא, בואו נבחן קטע של מדע בדיוני שהופך במהירות למדע מעשי. ניתן לראות את המדע היישומי בתור המשחק של סדר-נגד-מקריות, במיוחד בקיברנטיקה – המדע של הפיקוח האוטומטי. באמצעות חיזוי מדעי ויישום טכנולוגי שלו, אנו מנסים להגיע לשליטה מקסימלית על הסביבה ועל עצמנו. ברפואה, תקשורת, ייצור תעשיתי, תחבורה, שוק ההון, המסחר, שיכון, חינוך רפואת הנפש, קרימינולוגיה, ומערכת המשפט אנחנו מנסים ליצור מערכות אל-כשל, למניעת שגיאות אפשריות. ככל שגוברת עוצמת הטכנולוגיה, כן הופך הצורך בפיקוח כזה חיוני יותר ויותר, כמו תקנות ביטחון הנדרשות במטוס סילון, והמעניין מכל, התייעצויות בין טכנאים בכור אטומי, כדי לוודא שאיש לא ילחץ בטעות על הכפתור האדום. השימוש בכלים רבי עוצמה, על האפשרויות העצומות לשינוי האדם והסביבה הגלומות בהם, דורש יותר ויותר חקיקה, רישוי ושיטור, ולכן הליכים מסובכים יותר ויותר לפיקוח ושמירת הנהלים והרישום. באוניברסיטאות גדולות, למשל, ישנו סגן נשיא הממונה על הקשר עם הממשל וצוותים גדולים של מזכירות להתמודדות עם הררי הניירת שהקשר הזה יוצר. לעיתים נראה, שהרשומות שאמורות לתעד מה קרה, הופכות להיות חשובות יותר מהנושאים שהן מתעדות. רשומות הסטודנטים במשרדי הרשם

נשמרות תחת אבטחה כבדה, אפילו הספרים בספריה לא נשמרים כל כך – אלא אם כן הם נדירים או מסוכנים. כך הופכים גם משרדי המינהלה למבנים הגדולים והמרשימים ביותר בקמפוס, חברי הסגל מוצאים שחלק גדל והולך מזמן ההוראה והמחקר שלהם מוקדש לפגישת וועדות ומילוי טפסים, המיועדים רק לבירוקרטיה של ניהול המוסד.

מסיבות דומות, נהיה קשה יותר ויותר לנהל עסק קטן, שאינו יכול להרשות לעצמו לטפל בניירת הפיננסית והמשפטית שכל עסק ולו הפשוט ביותר נדרש היום לנהל. קלות הפניה דרך אמצעי תקשורת המוניים כמו טלויזיה, רדיו, ספרים וירחונים מאפשרים ליחיד בעל יכולת להגיע למיליונים. הטלפון ורשות הדואר מאפשרים לחלק ניכר מן המיליונים להגיב לדברים – הדבר עשוי להיות מחמיא ומשמח, אלא שאין שום אפשרות לענות להם באופן אישי – בפרט כשמדובר בפניות לקבלת עצה בעלת אופי אישי או ייחודי. רק הנשיא, ראש הממשלה או ראשי חברות ענק מסוגלים להרשות לעצמם את הצוותים והמנגנון הנדרשים לתגובות כה רבות.

המהירות והיעילות של התחבורה באמצעות הכבישים המהירים ודרכי האוויר מגבילות בדרכים רבות את חירות הנסיעה. יותר ויותר קשה להלך ברגל, מחוץ ל"שמורות לטיילים" בפארקים מגודרים. אבל, בפארק הקרוב לביתי יש בכניסה שער ועליו כתוב: אסור להבעיר אש, אסור להכניס כלבים, אסור לצוד, אסור לעשן, אסור לרכב על סוסים, אסור לשחות, אסור לכבס (את זה לא ממש הבנתי), מותר לערוך פיקניק רק בשטחים המסומנים. קילומטרים של מה שהיה חוף פתוח ונגיש הופך להיות איזורים האסורים לכניסה משעה שש בערב, כך שאי אפשר לחנות שם ולערוך הילולות לאור הירח. כך גם לא ניתן לשחות מחוץ לתחום חמישים המטר שנשמר על ידי המציל, ולא להתקדם יותר מכמה עשרות מטרים לעומק הים. הכל למען "בטיחות תחילה" ולמען חיים חסרי סיכון.

נסה רק לשוטט לאחר החשיכה באיזור מגורים אמריקני מהוגן. אם תצליח לחדור את גדרות התיל לאורך הכביש המהיר, ותתחיל לשוטט לאורך רחוב נעים, יתכן בהחלט שיפנו אליך בתקיפות מתוך מכונית שיטור: "לאן אתה הולך?". שוטטות ללא מטרה היא פעילות חשודה ובלתי רציונאלית. אתה בטח נווד או פורץ. אתה אפילו לא מטייל עם כלב! "כמה כסף יש איתך?". ברור שלו יכולת להרשות לעצמך, היית נוסע ולו בתחבורה ציבורית, ואם יש לך רק מעט

כסף או אין לך בכלל, ברור שאתה קבצן ומטרד. פורץ מסודר יגיע לשכונה עם רכב מהודר.

בימינו, נסיעה מסודרת פירושה לעבור מנקודה לנקודה במהירות הגדולה ביותר שעדיין בטוחה לתנועה, אך הנקודות שמגיעים אליהן היום בקלות גדושות יותר ויותר באנשים ורכב חונה, ולכן פחות כדאי לנסוע ולראות אותן, ומסיבות דומות פחות ופחות נוח לנהל עסקים במרכזי הערים הגדולות. נסיעה אמיתית תובעת מקסימום של שיטוט לא מתוכנן, כי אין שום דרך אחרת לגלות הפתעות ופלאים, שלפי דעתי הם הסיבה הטובה היחידה לא להשאר בבית. כפי שכבר נאמר, תעבורה מהירה בין נקודות הופכת את כל הנקודות לאותה נקודה. חוף ואיקי בהוואי הוא רק גירסה מעורבת של חוף אטלנטיק סיטי, ברייטון ומיאמי.

אף על פי שהבית הוא המקום בו מתרחשות הכי הרבה תאונות, במקום לשחרר אותנו לאוויר כציפורים, היעילות הגוברת של התקשורת והשליטה על ההתנהגות האנושית, מקרקעת אותנו כאילו היינו פטריות. כל המידע יגיע באמצעות טלוויזיה סופר-ריאליסטית ואמצעים אלקטרוניים אחרים הנמצאים כעת בשלבי תכנון או רק בדימיון. מצד אחד הדבר יאפשר לאדם להגיע לכל מקום בלי לזוז – אפילו למחוזות מרוחקים בחלל. אך יהיה זה אדם מסוג חדש – אדם עם מערכת עצבים חיצונית עצומה שנמשכת החוצה עוד ועוד עד אין סוף. מערכת העצבים האלקטרונית הזו תהיה מקושרת בצורה כזו שלכל הפרטים המחוברים אליה תהיה נטייה לחשוב אותן מחשבות, להרגיש אותם רגשות ולחוות אותן חוויות. אולי יהיו טיפוסים מתמחים, כמו שיש בגוף תאים ואברים מתמחים. אבל הנטייה של כל הפרטים תהיה להתאחד לגוף ביו-אלקטרוני מאוחד.

בואו נתבונן באמצעים המדהימים המשמשים לעיקוב, אמצעים הנמצאים בשימוש במשרדים, מפעלים, חנויות ועל קווי תקשורת כמו דואר וטלפון. באמצעות הטרנזיסטורים וטכנולוגיות המיזעור, אמצעים אלו הופכים קשים לזיהוי ורגישים יותר ויותר לכל רחש אלקטרוני. כל זה מוביל אותנו לקץ הפרטיות, עד שיתכן שיהיה לאדם קושי להסתיר את מחשבותיו. בסופו של דבר, לא ישאר מי שתהיה לו דעה משל עצמו: תהיה רק דעת-קהיליה אחת גדולה וסבוכה, בעלת כוחות שליטה וניבוי כה עצומים עד שהיא תוכל לדעת בעצמה את עתידה לשנים רבות מראש.

אך ככל שתדע את העתיד יותר בוודאות וביתר פירוט, כך ניתן לאמר שכבר חווית אותו. ברגע שהתוצאה של המשחק ברורה, אנחנו מפסיקים אותו

ומתחילים מחדש. זו הסיבה שאנשים רבים מתנגדים שיקראו את עתידם: לא מפני שהגדת עתידות היא אמונה טפלה או מהחשש שהנבוי יהיה מפחיד, אלא פשוט מפני שככל שהעתיד ידוע ביתר בטחון, פחות מפתיע ופחות מהנה לחיות אותו.

בואו נשתעשע בעוד פנטזיה דומה. הטכנולוגיה צריכה לנסות לשמור על האיזון בין האוכלוסיה האנושית ובין המשאבים שעומדים לרשותה. הדבר יצריך מצד אחד פיקוח ילודה מטעם המדינה, ומצד שני פיתוח מוצרי מזון חדישים מן האדמה, האוקיינוסים והחלל, כולל בודאי מיחזור הפרשות והפיכתם לחומרים מזינים. אך בכל מערכת מסוג זה ישנו איבוד אנרגיה הדרגתי. ככל שידלדלו המשאבים, תידלל האוכלוסיה בהתאם. אם, באותה עת, ירגיש עצמו הגזע כגוף-נפש אחת, הדבר הזה יראה את עצמו מצטמק והולך עד שהפה האחרון יאכל את הפירור האחרון. אבל יתכן גם שהרבה לפני הסוף, אנשים יהפכו להיות לדגמי פלסטיק עמידים של אנשים, בלי צורך במזון. אבל האם זה לא בדיוק כמו מוות של המין האנושי, כשבמרחבי הזמן מהדהדים רק הדי פלסטיק של עצמנו?

אצל רוב האנשים החיים כעת, מעוררים דמיונות העתיד הללו התנגדות עזה: אובדן הפרטיות והחרות, הגבלת הנסיעות, והמעבר מבשר ודם, עץ ואבן, פרות ודגים, קולות ומראות, לחיקויי פלסטיק אלקטרוניים וסינתטיים. האמן והמוזיקאי מוציא את עצמו יותר ויותר מהתמונה כשהוא יוצר שכפולים של יצירותיו המקוריות שנעשים יותר ויותר נאמנים למקור זולים. האם שכפול מכני כזה יחליף גם את השכפול הביולוגי באמצעות מיזוג תאים? בקיצור, ניתן לשאול האם הצעד הבא באבולוציה יהיה הפיכת האדם ללא יותר מאשר תבניות אלקטרוניות?

התסריטים האלה עשויים להשמע כה רחוקים עד שאין טעם להתלבט בהם. אבל במובנים כה רבים הם כבר כאן, וכמו שראינו, השינוי הטכנולוגי והחברתי מואצים יותר מכפי שנרצה להודות. הפופולריות של המדע הבדיוני מוכיחה את המשיכה של בעיות כאלו, ורוב סיפורי המדע הבדיוני הם למעשה פרשנות על ההווה, כי אחת הדרכים הטובות ביותר להבין מה קורה היום הוא לבצע אקסטרפולציה לעתיד של מה שקורה כעת. מה ההבדל בין מה שקורה מצד אחד, ובין כיוון ההתפתחות מצד שני? אם אני טס מלונדון לניו יורק, אני נע בכיוון מערב עוד לפני שאני עובר את חופי בריטניה.

למדע הבידיוני בו השתעשענו, יש אם כן מוסר השכל כפול וחשוב. הראשון הוא שאם רוצים שהמשחק של סדר-נגד-מקריות ימשיך **בתור** משחק, **אסור** לסדר לנצח. ככל שגדלים החיזוי והבקרה, באותה מידה פוחת העניין במשחק. אנחנו מתחילים לחפש משחק חדש עם תוצאה פחות בטוחה. במילים אחרות, עלינו **להתחבא** שנית, אולי בצורה חדשה, ואז לחפש באופן חדש, כי שתי הפעולות יחד יוצרות את המחול של פלא הקיום. לעומת זאת, גם למקריות **אסור** לנצח, והיא כנראה גם לא יכולה לנצח, כי הקוטביות של סדר/מקריות היא כנראה מהסוג של פועל/מופסק ושל מעלה/מטה. יש אסטרונומים שטוענים שהיקום התחיל במפץ שהשליך את כל הגלקסיות לחלל, ושם, עקב אנטרופיה שלילית, הן מתפרקות לעד לקרינה אחידה. קשה לי לקבל את הדעה הזאת. הסיבה היא כנראה אמונה מטפיזית בסיסית שלי, כי מה שקרה פעם אחת יכול תמיד לקרות שנית. אין הכרח שהיה זמן לפני המפץ הראשון וזמן אחרי ההתפרקות הסופית, אלא שהזמן (כמו החלל) מתעקם חזרה סביב עצמו.

הנחה זו מוצאת חיזוק במוסר ההשכל השני של הבדיונות הללו, שמפתיע עוד יותר. כאן מתאימה האימרה, שככל שהדבר משתנה והולך הוא נשאר אותו דבר. במובן מסויים שינוי הוא אשליה, כי **אנחנו תמיד נמצאים בנקודה שבה כל עתיד עשוי להתרחש!** אם המין האנושי יפתח מערכת עצבים אלקטרונית, מחוץ לגופות האנשים, ויעניק לכולנו שכל אחד וגוף גלובלי אחד, זה יהיה דומה באופן מדהים למה שהתרחש כשהתאים התארגנו לגוף האדם. כבר עשינו זאת.

זאת ועוד, תאי הגוף שלנו, ומרכיביהם הקטנים ביותר, מופיעים ונעלמים כשם שגלי אור רוטטים וכמו שאנשים עוברים מלידה למוות. גוף האדם הוא כמו מערבולת מים: נראה שיש לה צורה קבועה, הנקראת מערבולת, אבל היא קיימת בדיוק מפני ששום מים לא נשארים בה קבועים. אותן מולקולות ואטומים של מים הן גם "מערבולות" – תבניות של תנועה שלא מכילות שום "מילוי" קבוע ובלתי משתנה. כל אדם הוא צורה שמתקבלת מן הזרם – זרם מפליא של חלב, מים, לחם, בשר בקר, פירות, ירקות, אוויר, אור, קרינה – וכל אחד מאלה הוא זרם בעצמו. כך גם בנוגע למוסדות שלנו. ישנו "קבוע" בשם האוניברסיטה של קליפורניה שבה שום דבר לא קבוע: סטודנטים, מרצים, מינהלה, ואפילו בניינים באים והולכים, ומשאירים את האוניברסיטה עצמה רק כתהליך מתמשך, תבנית של התנהגות.

בנוגע לכוחות ניבוי ובקרה, האורגניזם האינדיבידואלי השיג אותם כבר במידה שהדהימה בוודאי את נאורונים, יזמי כל העניין. ואם נשכפל את עצמנו

בתור תבניות מכניות, פלסטיות ואלקטרוניות, זה לא יהיה דבר ממש חדש. כל מין מתפתח, מתבונן וודאי בחשש באותם פרטים שמראים ראשונים סימני שינוי, ומתייחס אליהם כמסוכנים או כמשוגעים. בנוסף, השיכפול החדש והבלתי צפוי וודאי איננו משונה יותר ממגוון השיטות שקיימות בעולם החי – הטרנספורמציה המדהימה של זחל לפרפר, או ההסדר שקיים בין הדבורים לפרחים, או המערכת המציקה אבל מסובכת להפליא של יתושי האנופלס.

אם כל זה יסתיים בכך שהמין האנושי לא ישאיר ביקום יותר מאשר עקבה של מערכת תבניות חשמליות, מדוע זה צריך להטריד אותנו? כי הרי **זה בדיוק מה שאנחנו כעת!** בשר או פלסטיק, תבונה או מכניות, עצבים או חוטים, ביולוגיה או פיזיקה – הכל מגיע בסופו של דבר למחול האלקטרונים הנהדר, זה שברמה המקרוסקופית מציג את עצמו לפני עצמו כמכלול הצורות וה"חומרים".

אך הבעיה הבסיסית של הקיברנטיקה, זו שהופכת אותה להצלחה/כשלון אינסופי, היא הבקרה על תהליך הבקרה עצמו. כוח איננו בהכרח חוכמה. יכול להיות לי שילטון אבסולוטי על גופי ועל סביבתי הפיזית, אבל איך אשלוט על עצמי כדי שאמנע ממעשי שטות ושגיאות בניצול השלטון שיש לי? גנטיקאים ונאורולוגים יגיעו אולי לנקודה בה יוכלו לייצר כל סוג של אופי אנושי לפי הזמנה, אבל איך יוכלו לדעת איזה סוגי אופי יהיו נחוצים? חברה חלוצית זקוקה לאינדיבידואליסטים קשוחים ותוקפניים, בעוד שלחברה עירונית תעשייתית נחוצים אנשי צוות חברתיים ושיתופיים. בזמן שמתחוללים שינויים חברתיים מהירים, איך ידעו הגנטיקאים לחזות את שינויי הטעם, המזג, והמוטיבציה שיהיו דרושים בעוד עשרים או שלושים שנה? זאת ועוד, כל אקט של התערבות במהלך הטבעי משנה אותו בדרכים שאינן ניתנות לחיזוי. יצור אנושי שספג אנטי ביזטיקה שונה מהיצור שהיה לפני כן, כי התנהגות המיקרו אורגניזמים שלו השתנתה באופן מהותי. ככל שמתערבים יותר, כן צריך לנתח כמות גדלה והולכת של מידע מפורט על תוצאות ההתערבות בעולם שפרטיו הרבים מספור ארוגים זה בזה באופן בלתי ניתן להפרדה. כבר היום כמויות המידע, אפילו במדעים המתמחים והמצומצמים ביותר, כה גדולות עד כי אין אדם שיש לו פנאי לקרוא את כולו – ובוודאי שלא לקלוט את כולו.

כשהטכנולוגיה פותרת בעיות, היא יוצרת בעיות חדשות, ונראה שכמו ב"עליזה בארץ המראות" נגזר עלינו לרוץ מהר יותר ויותר כדי להשאר במקום. השאלה היא, האם התקדמות טכנולוגית "מגיעה לאן שהוא" במובן של הגברת ההנאה ושמחת החיים. ברור שברגע של שינוי יש רגש של חדוות שחרור – זה

קורה בפעמים הראשונות שמשתמשים בטלפון, רדיו, טלוויזיה, מטוס סילון, תרופת פלא או מכונת חישוב. אך מהר מאד החידושים הופכים להיות מובנים מאליהם, ואנו מוצאים את עצמנו במועקה בשל מצבים מביכים חדשים שנוצרים בגלל המכשירים. נשיא מצליח של מכללה התלונן פעם באוזני: "אני כל כך עסוק שאני עומד לקנות מסוק". "טוב", עניתי לו, "כל עוד תהיה הנשיא היחידי שיש לו מסוק, יהיה לך יתרון. אבל לא כדאי לך לקנות אותו. כולם יצפו ממך לעבוד קשה יותר".

אין ספק שההתקדמות הטכנולוגית מרשימה מנקודת המבט קצרת הטווח של הפרט. בדברו כאדם קשיש בשנות השישים, אמר סיר סדריק הרדוויק שהדבר היחידי שעליו הוא מתחרט הוא שלא יכול היה יכול לחיות בתקופת המלכה ויקטוריה – אבל עם פניצילין. אני עדיין מלא הכרת תודה על כך שאני פטור מעונשם של רופאי השיניים של ילדותי, אבל אני מכיר בכך שהתקדמות בשטח אחד כרוכה בהתקדמות בכל השטחים האחרים. לא יכול להיות לי פניצילין או אמצעי אילחוש מודרניים ללא תעופה, אלקטרוניקה, תקשורת המונים, אוטוסטרדות, וחקלאות מתועשת – שלא לדבר על פצצה אטומית ואמצעי לוחמה ביולוגית.

במבט כולל ורחב, כל המבצע של "כיבוש הטבע" נראה יותר ויותר כחזיון תעתועים – האצת קצב החיים ללא שינוי בסיסי במיקום, ממש כדברי המלכה האדומה של עליזה. קידמה טכנולוגית היא דרך להאט מהר יותר ויותר, בגלל האשלייה הבסיסית שהאדם והעולם, האורגניזם וסביבתו, השולט והנשלט נפרדים ושונים זה מזה. היינו אולי יכולים "לכבוש" את הטבע לו יכולנו קודם, או בו זמנית, לכבוש את טבענו אנו, למרות שאין אנו רואים את הטבע האנושי ואת הטבע "החיצוני" כזהים כלל ועיקר. כך אנחנו גם לא רואים כי "אני" כידוע ושולט הוא אותו ברנש שהוא ה"עצמי" הידוע והנשלט. קליפת המוח היא מנגנון היזון חוזר המודע לעצמו והיא המאפשרת לנו לחוות את האשליה שאנחנו שתי נפשות בגוף אחד – נפש רציונאלית ונפש חייתית, רוכב וסוס, בחור טוב עם אינסטינקטים בריאים ורגשות נאצלים מצד אחד ומנוול עם תאוות טורפניות ותשוקות בלתי ניתנות לריסון מצד שני. זהו המקור לצביעות המתוסבכת להפליא של אשמה וחרטה, ולמעשי האכזריות הנוראה של הענשה, מלחמה, ואפילו העינוי העצמי הנקרא עמידה לצד הנפש הטובה כנגד הרעה. ככל שהיא מצדדת בעצמה, כך מגלה יותר הנפש הטובה את צילה האפל כחלק בלתי ניפרד ממנה, וככל שהיא מתכחשת לצל, כך היא הופכת לזהה אליו.

וכך, במשך אלפי שנים, הייתה ההסטוריה האנושית עימות עקר עד בלי די, חזיון מבויים להפליא של נצחונות וטרגדיות, מבוססות על הטאבו התקיף נגד ההודאה בעובדה ששחור הולך עם לבן. העולם, אולי, מעולם לא הלך כל כך הרבה לשום מקום בצורה כל כך מרתקת. כמו טוויידלדו וטוויידלדו **שהסכימו** לערוך מלחמה, התחבולה העיקרית במשחק השחור-ולבן היא ההסכמה בשתיקה בין המשתתפים להסתיר את אחדותם, ולהיראות שונים ככל הניתן. הדבר דומה לקרב שמבויים על הבמה בכשרון כה רב עד שהקהל מוכן להאמין שהקרב הוא אמיתי. מאחורי ההבדלים הנראים לעין נחבאת האחדות הסמויה של מה שנקרא בוודנטה ה"עצמי", האחד-ללא-שני, **המה** שקיים וה**כל** שקיים שמסווה את עצמו בצורת אתה.

אם באמת קיימת אותה אחדות בין עצמי ואחר, פרט וכלל, איך הפכה דעתנו כה צרה עד שהדבר נעלם מעינינו?